

Cees van der Kooij

Een plaats voor cultureel erfgoed in de Pabo

Zowel internationaal als nationaal staat cultureel erfgoed hoog op de politieke agenda. De Unesco probeert via de Werelderfgoedlijst duidelijk te maken dat bepaalde overblijfselen uit het verleden van waarde zijn voor de hele wereld. Het beleid, ontwikkeld op het Ministerie van OC en W is gericht op behoud van cultureel erfgoed en op de toegankelijkheid van het cultureel erfgoed, met specifieke aandacht voor cultureel erfgoed in het onderwijs: onder meer via het Cultuur en school-beleid en via de activiteiten van het Bureau Erfgoed Actueel.

Cultureel erfgoed kreeg zelfs een plekje in de Troonrede van 2001: 'De toegankelijkheid van ons cultureel erfgoed voor een groot en divers publiek vraagt om vernieuwingen in het museaal bestel. De regering heeft middelen vrijgemaakt voor een ingrijpende renovatie van het Rijksmuseum in Amsterdam'.

Cultureel erfgoed en onderwijs horen bij elkaar: het is overal in de omgeving van de school aanwezig. Sporen in het landschap zoals de wierde of terp achter de school, voorwerpen zoals de glis (schaats) bij de bouw van de school opgegraven en nu onderdeel van de collectie van het plaatselijke museum, monumenten zoals de havezate of borg even buiten het dorp, grafzerken op het kerkhof bij de middeleeuwse kerk en de schriftelijke bronnen, zoals het recept van balkenbrij. Het museum en de scholen horen in theorie al even vanzelfsprekend bij elkaar. Het museum heeft de scholen nodig. Leerlingen zijn immers de toekomstige 'bewaarders' van het cultureel erfgoed. Musea proberen al jaren drempels te slechten en de scholen het museum in te lokken.

De praktijk is moeilijker dan het klinkt: museummedewerkers zijn niet altijd goed op de hoogte van de veranderingen in het onderwijs en hebben te weinig idee van de mogelijkheden en wensen van de scholen. De leerkrachten weten omgekeerd vaak weinig over de mogelijkheden om voor hun onderwijs gebruik te maken van de museumverzamelingen en ze kennen bovendien de weg in het museum niet. Soms hebben het museum en de scholen iemand nodig om met elkaar in contact te komen. De provinciaal museumconsulent kan daarbij, als makelaar tussen vraag en aanbod, een handje helpen. Dat gebeurde in 1992 toen een docent van de Christelijke Pabo De Nijenborg

in Groningen aanklopte bij de toenmalige museumconsulent met de vraag: "Wij willen met onze studenten wat met musea doen. Maar wat en hoe?". Daar lag de start voor een *Cultuur en school*-project van het eerste uur, gericht op de vraag wat pabo-studenten in hun opleiding moeten leren om later in het basisonderwijs op een goede manier bezig te zijn, toegespitst op het cultureel erfgoed, dat bewaard wordt in musea.

Het School-Museumproject

Zo ontstond het School-Museumproject, een project van de Pabo's van de Christelijke Hogeschool Noord-Nederland (met vestigingen in Emmen, Leeuwarden en Groningen) en de Hanzehogeschool Groningen samen met de Federaties van Musea in de provincies Friesland, Groningen en Drenthe. Speciaal voor dit project werd een stichting in het leven geroepen: de Stichting School-Museumproject. Uitgangspunt is dat pabo-studenten tijdens hun opleiding ervaring opdoen met het werken met leerlingen in het museum. De studenten – derde- of vierdejaars – oriënteren zich in een museum, ontwerpen rondom één of meerdere bruiklenen van het museum lessen, die ze op de basisschool geven ter voorbereiding op het museumbezoek. Terug op school wordt het programma afgerond en met de leerlingen geëvalueerd. Dat is in zeer kort bestek de rode draad van het voor de Pabo's ontwikkelde curriculumonderdeel, vastgelegd in de *Handleiding* voor de studenten.

Cees van der Kooij is projectleider van het School-Museumproject.

Het PABO-programma is onder invloed van voortdurende visitaties onderhevig aan snelle veranderingen. Dat is op zich geen goed klimaat om met nieuwe programma-onderdelen te komen: het totale programma wekt al een overladen indruk en wat moet je dan nog met musea of met cultureel erfgoed? De situatie van de Pabo's is dan ook medebepalend geweest voor de vormgeving van het uiteindelijk ontwikkeld curriculumonderdeel. De module – 80 sbu – is zo opgezet, dat het aantal contacturen heel beperkt gehouden is en een groot deel zich afspeelt in de vorm van zelfwerkzaamheid.

Na algemene introductiecolleges met onder andere een workshop 'Werken met voorwerpen' gaan de studenten in groepen zelf aan de slag met de oriëntatie in het hun toegewezen museum – via een *Museumoriëntatie*, die onderdeel is van de *Handleiding* – en met hun activiteiten in de basisschoolklassen, waarmee ze op museumbezoek gaan. De docent houdt via een spreekuur contact met de studentengroepjes en bezoekt – als de tijd het toelaat – enige museumactiviteiten.

Desalniettemin kostte het moeite in te breken in de zich ontwikkelende curriculumstructuren. Binnen de programmering van de Christelijke Hogeschool Noord Nederland werd een plaats gevonden in de laatste periode van het derde studiejaar; bij de Hanzehogeschool was er eerst ook ruimte in het derde studiejaar, maar schoof de School-Museummodule vervolgens op naar het begin van het vierde jaar. Voor de Christelijke Hogeschool Noord Nederland werd het een verplichte module voor de studenten, die zich voorbereiden op het werken met oudere leerlingen, voor de Hanzehogeschool werd het een module, waar vrij op ingeschreven kon worden: één module uit een lange keuzelijst.

De docenten, die uiteindelijk tijd inruimden voor de module, waren niet alleen maar historici: ook geografen, biologen en beeldende vormgevers bleken enthousiaste propagandisten voor een verantwoorde wijze van werken met in musea bewaard cultureel erfgoed.

De module heeft uiteindelijk de volgende doelen gekregen:

- studenten leren zich te oriënteren in een museum(collectie);
- studenten leren o.m. door goed te kijken voorwerpen te bevragen;

Vorbereiding op school en

- studenten leren voor een bepaalde doelgroep selecties te maken uit een museum(collectie);
- studenten leren educatieve materialen – in de ruimste zin van het woord – te ontwikkelen, waarmee ze met hun doelgroep in het museum aan het werk kunnen;
- studenten leren lessen te geven waarin bruiklenen van het museum een belangrijke rol spelen (werken met voorwerpen);
- studenten leren museumbezoeken – met alles erop en eraan – te organiseren.

Een belangrijk aspect daarbij is dat tijdens de lessen op school en vervolgens tijdens het museumbezoek de basisschoolleerlingen nauwkeurig naar voorwerpen leren kijken. Als detectives moeten zij zoveel mogelijk gegevens over onbekende, geheimzinnige bruiklenvoorwerpen verzamelen. Want geheimzinnig zijn ze: rooidopjes, een strijkel, een kersenontpitter, een glis, scherven van een pot, een knijpkat of een snotneus.

Het onderzoekje levert gegevens op over vorm, materiaal, bewerking, versiering, slijtage en compleetheid. Aan de hand daarvan worden conclusies getrokken: hoe oud kan het voorwerp zijn, waarvoor en door wie is het gebruikt en is het veel waard. Geleidelijk aan wordt het voorwerp ook als museumvoorwerp bekeken. Het voorwerp wordt in de context van het museum geplaatst en vormt zo de brug naar het museumbezoek.

Deelname

De belangstelling voor het School-Museumproject bij de studenten, de basisscholen en de musea was groot. Sinds 1997 hebben jaarlijks ruim 100 PABO-studenten, 150 basisscholen, 50 musea en 4.000 leerlingen meegedaan aan het project. De deelname aan de uitvoering in 2000 – het laatste officiële projectjaar – was een record: 135 studenten deden mee, alle musea die zich hadden opgegeven (55 van de 150 musea die Noord-Nederland rijk is), 200 basisscholen en ruim 6.300 leerlingen. Circa 80 basisscholen hebben we moeten teleurstellen.

Jaarlijks is er grondig geëvalueerd en die evaluaties maken duidelijk dat de studenten zeer tevreden zijn over de grote mate van vrijheid die ze hebben om binnen de kaders van het project de module zelf in te vullen en vorm te geven. Het hulpmiddel daarbij – de *Handleiding* – vervult een belangrijke en door de studenten zeer gewaardeerde rol. Ook de reacties van de studenten op de School-Museummodule in het geheel zijn uitermate positief.

'Je leert een heleboel tijdens een project als dit. Je leert groepen kinderen begeleiden, je leert goed organiseren en je leert educatief materiaal maken.

Ik ben veel te weten gekomen over hoe een museum in elkaar zit en wat je ermee kunt doen. En ik heb zelf ervaren dat het helemaal niet zo'n stap is om met de klas naar het museum te gaan. De kinderen vinden het zo leuk, dat ont-houd je'.

werken in het Anatomisch Museum van de Universiteit Groningen (foto's van D. Woltinge).

Wel geven studenten aan, dat de totale moduleopzet ontzettend veel tijd vraagt. En voor enkele groepjes studenten bleek de vereiste zelfstandigheid om aan het project te werken – iets wat toch wel van derde jaars studenten verwacht mag worden – nog niet optimaal aanwezig. Zij vroegen om meer inleidende colleges en een intensievere begeleiding, iets wat binnen de huidige constellatie van de meeste Pabo's helaas niet te bieden is.

Ook de evaluaties van de basisscholen en van de musea zijn positief. Inmiddels is er een vaste 'klantenkring' ontstaan: scholen, die jaarlijks mee willen doen en musea, die uitkijken naar de deelnemers aan het School-Museumproject. Daarbij dient wel opgemerkt te worden, dat het vooral om de kleinere musea gaat: musea zonder educatieve dienst, draaiend op een ploeg vrijwilligers.

Beschikbaar materiaal

Vier jaar lang is met het School-Museumproject in de vorm van een Cultuur en school-project, gesubsidieerd door de rijksoverheid en door de drie noordelijke provincies en de steden Leeuwarden en Groningen, geëxperimenteerd. In die projectperiode zijn materialen ontwikkeld, die uitgetoetst en uitgebreid geëvalueerd zijn. Het project is nu overgedragen aan de deelnemende Pabo's. Vanuit het project wordt nog enige ondersteuning geboden bij de implementatie. Er is een situatie ontstaan dat zowel de

Christelijke Hogeschool Noord Nederland als de Hanzehogeschool Groningen het werken met cultureel erfgoed in musea een plaats in hun curriculum gegeven hebben en dat er een aantal producten ontwikkeld is voor algemeen gebruik in het onderwijs. Tot op heden zijn gerealiseerd:

- een organisatie-model voor het project in een Lerarenopleiding Basis-onderwijs: *Organisatiemodel School-Museumproject*;
- een gedachtebepaling over de plaats van cultureel erfgoed in het curriculum van de Pabo: *Cultureel erfgoed en het pabo-programma*;
- een handleiding voor de studenten om aan het project te werken met inhoudelijke, organisatorische en achtergrondinformatie: *Handleiding School-Museumproject*, waarin als belangrijk onderdeel: *de Museumoriëntatie*, een hulpmiddel voor studenten om zich een beeld te vormen van de inhoud en de opzet van het museum.

Ten slotte

Inmiddels is er een nieuwe pilot gestart met het doel om het project ruimer te richten op cultureel erfgoed dan alleen maar op het museum. In het kader daarvan zal de module omgebouwd en uitgebreid worden, zodat ze ook te gebruiken is voor (de geschiedenis van) het landschap, monumenten en archieven (inclusief het bodemarchief). In de eerste helft van 2002 zal daarvoor een aparte brochure over het maken van educatief materiaal voor

studenten en voor medewerkers van erfgoedinstellingen (musea, monumentinstellingen, archieven, historische verenigingen) verschijnen. Veel erfgoedinstellingen hebben geen specialisten op educatief gebied, maar de ervaringen in het School-Museumproject leren dat veel basisscholen juist het kleine museum, de kerk, de borg en de molen om de hoek aantrekkelijk vinden om te bezoeken. Een uitgebreid handboek over het werken met cultureel erfgoed voor onderwijsgevend in het basisonderwijs en voor medewerkers van erfgoedinstellingen zal bij SLO verschijnen.

Met extra-subsidie van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen wordt ten slotte gewerkt aan een nascholingscursus 'Werken met cultureel erfgoed' voor leraren die werkzaam zijn in het basisonderwijs en voor medewerkers die werken bij erfgoedinstellingen.

De cursus wordt zo opgezet, dat deze landelijk gebruikt kan worden, maar per regio een eigen inkleuring kan krijgen. De pilot-cursus zal in de loop van 2002 beschikbaar komen.

Nadere informatie over het School-Museumproject en de producten:
Stichting School-Museumproject,
Lopende Diep 8,
9712 NW Groningen.
Tel. 050 – 3130052 of 050 – 5018947.
E-mail: fmg@castel.nl